

Богуслав ЗЕЛІНСЬКИЙ

ЩО ЗНАЛИ ЖИТЕЛІ ПОЗНАНІ І ПОЗНАНЩИНИ ПРО УКРАЇНУ СТО РОКІВ ТОМУ?

На землях Великопольщі слов'янофільство і слов'янознавство в різні часи виступали з різною силою, оскільки обставини розвитку слов'янської взаємності тут щоразу змінювалися¹. Автор пропонованої статті не ставить за мету проаналізувати історичні і суспільні умови цього процесу, який уже досліджений істориками². Необхідно зазначити, що в 30-ті роки посилене онімечування³, близькість Праги, котра випромінювала думки та ідеї слов'янські⁴, а також репресування царатом осередків науки і культури в Королівстві Польському були суттєвим чинником активізації культурного і слов'янофільського життя у Великопольщі. Найбагатше джерело матеріалів про події тодішнього життя становлять періодичні видання, особливо придатні для ознайомлення з фактами в їх безпосередньому зв'язку з громадським життям загалом, а з політичним і культурним – особливо. Однак тут проявляється суттєвіша прогалина у вивченні великопольських зацікавлень слов'янофільських і слов'янознавчих, оскільки, як відомо, матеріалів з території Великопольщі не реєструє застаріла вже “Бібліографія польського слов'янознавства” Едмунда Колодзейчика⁵. У тогочасних умовах дослідження автор цієї бібліографії зміг зареєструвати лише ті матеріали, які збереглися на землях, загарбаних Австро-Угорщиною чи частково царською Росією⁶; йому майже не вдалося ознайомитися з багатими слов'янознавчими дослідженнями з колишніх німецьких територій.

Працю Колодзейчика продовжено в “Бібліографії польського слов'янознавства (1809–1918)”⁷, підготованій колективом авторів – Геленою Вагнеровою і Здіславом

¹ *Wojtkowski A.* Z dziejów stosunków Poznania do zagadnień słowiańskich w wieku XIX. Kronika Miasta Poznania. 1929. R.7. S.195–206.

² *Dzieje Wielkopolski.* T.2.Lata 1793–1918. Poznań, 1973; *Jakóbczyk W.* Studia nad dziejami Wielkopolski w XIX w. (Dzieje pracy organicznej). T.I (1815–1850). Poznań, 1951; T.II (1850–1890). Poznań, 1959; *Rola Wielkopolski w dziejach narodu polskiego.* Poznań, 1979; *Księga Pamiątkowa w stulecie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk // Roczniki Historyczne.* R.23. 1957; *Zieliński Z.* Kościół katolicki w Wielkim Księstwie Poznańskim w latach 1848–1865. Lublin, 1973. Obszerną bibliografię zawiera również praca następujących autorów: *Grześ B., Kozłowski J., Kramski A.* Niemcy w Poznańskim wobec polityki germanizacyjnej (1815–1920). Poznań, 1976.

³ *Trzeciakowski L.* Kulturkampf w zaborze pruskim. Poznań, 1970; por. również opracowania starsze: *Buzek J.* Historia polityki narodowościowej rządu pruskiego wobec Polaków. Lwów, 1909; *Kisielewski J.* Światła w mroku. Poznań, 1930; *Feldman J.* Bismarck a Polska. Warszawa, 1947.

⁴ Studia poświęcone stosunkom literackim polsko-czeskim i polsko-słowackim (XIX–XX w.). Wrocław, 1969. *Magnuszewski J.* Sprawy słowiańskie na łamach poznańskiego Tygodnika Literackiego (1838–1845) // *Pamiętnik Słowiański.* T.5. S.70. Wrocław 1955; *Magnuszewski J.* Dwa poznańskie czasopisma słowianofilskie: *Lech* i *Przegląd Słowiański* // *Przegląd Zachodni.* Poznań, 1952. №9/10. S.189–210.

⁵ *Kolodziejczyk E.* Bibliografia słowianoznawstwa. Kraków, 1910.

⁶ *Straszewska M.* Czasopiśmiennictwo literackie w Królestwie Polskim w latach 1832–1848. Cz.I (1832–1840). Wrocław, 1953; Cz.II (1840–1848). Wrocław, 1959.

⁷ *Wagnerowa H., Niedziela Z.* Bibliografia słowianoznawstwa polskiego (1909–1918). Wrocław, 1989.

Недзелею, але і в цій праці західнопольські славістичні дослідження потрактовані, як пасинки⁸.

До цього часу з'явилося кілька праць, в яких порушується проблема цінності надзвичайно багатого спадку польської періодики. Поверхову і фрагментарну інформацію містить розвідка Зоф'ї Клярнер "Слов'янофілство в літературі польській в 1800–1848 роки"⁹. У післявоєнний період цю проблему продовжила Тереса Тишкевич¹⁰, Богдан Закревський¹¹ і Генрик Спігарський¹². До цього часу опубліковано лише одну бібліографію познанських періодичних видань, яку підготувала Зоф'я Семрад¹³, але в ній охоплена незначна частина великопольської періодики.

Комплексне дослідження бібліографії великопольських газет і журналів XIX ст., а також їх змісту протягом багатьох років проводив колектив Інституту (Zakładu) мов і літератур слов'янських, згодом реорганізований у Кафедру слов'янської філології в університеті ім. Адама Міцкевича в Познані (УАМ) під керівництвом професора Галіни Поньчик (1914–1997)¹⁴. На жаль, через брак коштів було зупинено працю, результатом якої стала інвентаризація й опрацювання більшої частини спадщини, котра тільки в XIX ст. охоплює близько 303 назв періодичних видань, з котрих 199 становлять ефемериди. Залишається опрацювати 23 назви в кількості 100 щорічників газет і тижневиків познанських, головно ефемерид, які проіснували протягом кількох місяців або навіть тижнів.

Вивчення усієї спадщини славістичної думки, якою було глибоко пройняте XIX ст. і яка мала автентичний і широкий прояв у кількох сотнях періодичних видань, мало би важливе значення для сучасних і майбутніх дослідників різних дисциплін: істориків, археологів, етнографів, правників, теоретиків преси, особливо полоністів чи славістів загалом, а також широких кіл читачів.

Значення такої бібліографії було б величезним і стосувалось би не тільки нашої культури, науки і загальнонародного надбання, оскільки вона дала б можливість відповісти на питання, що поляки, зокрема жителі Познані і Познанщини як читачі газет і журналів, знали про слов'янські країни. З огляду на це спробуємо зважитись у пропонуваній публікації хоча б на окреслення тем і джерел, посилаючись на вже зібрані й опрацьовані матеріали.

Ця стаття є продовженням розвідки, що стосується знань читачів познанської і великопольської преси в XIX ст. про Сербію і Чорногорію¹⁵. Виходячи з цього, після

⁸ Цю думку підтверджує Ж.Лабуда у своїй рецензії (Див. *Slawia Occidentalis*. Poznań, 1992. Т.48–49. S.281, 282.

⁹ *Klarner Z.* Słowianofilstwo w literaturze polskiej lat 1800–1848. Warszawa, 1926.

¹⁰ *Tyszkiewicz T.* "Sobótka" (1869–1871), "Tygodnik Wielkopolski" (1870–1874). Zarys historyczny oraz bibliografia zawartości. Poznań, 1961.

¹¹ Б.Закревський як автор монографії "Літературний тижневик 1838–1845". Warszawa, 1964.

¹² *Spigarski H.* Słowianofilstwo i słowianoznawstwo na łamach niektórych czasopism wielkopolskich wieku XIX // *Sprawozdania PTPN*. 1961. № 2. S.254–256.

¹³ *Semrau Z.* Czasopisma poznańskie. Cz.I (1794–1858); cz.II (1859–1870) // *Kronika Miasta Poznania*. 1958. R.26. №1. S.95–120; №4. S.91–10; Cz.III (1870–1876). *Kronika Miasta Poznania*. 1961. R.29. № 4. S.87–102; Cz. IV (1876–1880). *Kronika Miasta Poznania*. 1962. R.30. № 3. S.55–64. Певне значення має також така праця: *Wojtkowski A.* Bibliografia historii Wielkopolski. T.I–II. Poznań, 1939. Натомість допоміжну вартість має така праця: *Dembski J., Kubiak S.* Bibliografia kultury miasta Poznania (1945–1968). Poznań, 1972.

¹⁴ Ініціатором і продовжувачем "Бібліографії публікацій славістичних у часописах великопольських XIX ст." стала проф. Г.Паньчик з УАМ в Познані. Колектив під керівництвом Г.Паньчик в 1974–1979 рр. виконав значну роботу, опрацювавши 79 назв, або 533 щорічники різних часописів, в яких занотовано їх славістичне значення на майже 8 тис. карточок.

¹⁵ *Zieliński B.* Co Poznaniacy i Poznańczycy przed stu laty wiedzieli o Serbii? // *Sto lat polonistyki w Serbii*. Tom studiów poświęcony jubileuszowej konferencji naukowej. Belgrad, 1996. S.209–222.

обов'язкового повторення положень, викладених у вступній частині, які ввійшли до вже опублікованої статті, обмежимося представленням і загальною характеристикою матеріалу.

Огляд України¹⁶ в пресі познанській і колишніх теренів пруських у XIX ст. стосувався різноманітних проблем літератури, історії, етнографії та природи. Обсяг зацікавлення не збігався з етнічними землями народу українського, він обмежувався тільки Правобережжям. Звуження територіальне великопольських зацікавлень Україною доповнювалось обмеженням історичним, оскільки польські письменники і журналісти захоплювалися в історії України періодом від XVII ст. до сучасності. Лівобережна Україна і раніша історія цього краю залишались поза увагою, а це призводило до того, що Україна сприймалась читачами як частина польської культурно-політичної сфери, як правничо-історичний компонент дорозподілової Речі Посполитої. Тракткування України як окремої і незалежної держави з'явилося в польській пресі лише в останні десятиліття XX ст.

В образі України в пресі познанській можемо вирізнити співіснування кількох взаємопов'язаних течій: 1) течії правничо-політичної, представники якої розглядали Україну як частину польської культурної спадщини, і пов'язаного з нею питання еволюції поняття українського народу (так званих русинів); 2) течії української тематики в польській літературі, котра еволюціонувала від просвітництва через романтизм до позитивізму, а її інтерференція помітна в аналізованій пресі. Ця течія мала такі складові: а) творчість “української школи”; б) міф Коліївщини, який відкривав грізне обличчя України та конфлікт між волею народу і соціальною революцією; в) “козакофілізм” Б.Залеського і М.Чайковського; г) метонімічний образ України постромантичної доби; 3) течія зацікавлень фольклористичних, історичних, мемуарна література і опис подорожей по Україні.

1. Течія правничо-політичних зацікавлень Україною як частиною польської культурної спадщини

Традиція передрозподілової Речі Посполитої, справа уніатів, політика польської інтелектуальної еліти і народно-визвольна боротьба проти Росії вплинули на те, що Україна розглядалася як частина польської спадщини. Справи потічні також визначили певний напрям зацікавлень преси як реакції на певні події.

Загальну географічну, національну та історичну характеристику території України дало багато авторів у різних часописах. До найперших належать “Нарис географічний і національний Слов'янщини” у “Gazecie Wielkiego Księstwa Poznańskiego” (1832, №283), стаття Вінсента Чарнецького w “Sobótce” (1869, №32, 37) з детальним розглядом ролі Унії Любелської, а також публікації в “Kuryerku poznańskim” (1865, №12). Популярний “Goniec Wielkopolski” (1884, №87) надрукував обширну статтю про суспільно-політичну ситуацію в Україні.

Проблеми етногенезу слов'ян представив “Przyjacieli Ludu” в публікації “Про слов'ян” (1836, №12).

Справа уніатів (греко-католиків), тобто православного населення на землях Польщі, які в результаті Брестської унії перейшли на католицизм з дотриманням східного обряду і піддавались репресіям з боку царського уряду, була протягом XIX ст. предметом активного зацікавлення преси познанської та регіональної. Багато разів порушував цю проблему “Dziennik Poznański” (1860, №77; 1863, №228, 240;

¹⁶ У пропонованій публікації використана стаття “Україна” в “Słowniku literatury polskiej XIX wieku”. Pod red. Józefa Bachórzea i Aliny Kowalczykowej. Wrocław, 1991. S.977–981 (autor George G. Grabowicz).

1864, №4; 1874, №22, 28, 30, 36,43, 51, 56, 57, 60, 61, 65, 66, 70, 74; 1875, №15, 26, 28, 161, 175; 1880, №95). Багато уваги релігійним справам в Україні, особливо уніатам, приділяли видання “Przegląd Kościelny” (1879–1896), “Krzyż a Miecz”, “Kronika Religijna”. “Przegląd Kościelny” у постійній рубриці “Польські дієцезії” висвітлював питання уніатської церкви на теренах російських (особливо в таких номерах: 1880/81, №12; 1882, №1–7, 9, 11–16, 18, 21, 22, 24 (стосунки між латинським костелом та уніатами); 1883, №3, 6, 28, 32, 38, 50; 1884, №15, 16 (делегатія уніатів до Св.Отця), 22, 23, 41, 51; 1884, №1–7; 1886, № 10; 1884, №1–7; 1886, №10 (проблема релігійних консеквенцій Берестейської унії з 1596 р.)). “Przegląd Kościelny” багато уваги присвячував також огляду української, російської та німецької релігійної преси. У 1880 р. він інформував про закриття у Львові часопису “Галицький Сіон” (№22–23; 1883, №39), а дещо пізніше розпочав полеміку з цим часописом (№26–31). У 1885 р. “Przegląd Kościelny” опублікував обширний огляд української та польської преси в Галичині (1885 №12, 26, 37, 39), особливо пильну увагу приділивши новим часописам “Ruś” (1885, №26) і “Mір” (1885, №39). Питання ставлення царату до уніатів порушила також ефемерид “Krzyż a Miecz”. “Kronika Religijna Przeglądu Poznańskiego” кілька разів друкувала матеріали, що стосувалися релігійних проблем у слов’янському світі (1858, №45), а також становища католицького костелу в Росії (1858, №1).

Багато інших познанських і великопольських газет публікували матеріали про уніатів: “Goniec Wielkopolski” (1886, №45; 1884, №152, 170, 233, 248, 266, 273), зокрема, про ситуацію уніатів, висланих у Росію (1884, №8).

Ставлення польської інтелектуальної й політичної еліти до справ українського народу

“Питання русинське”, чи проблема ставлення до народу українського, порушувалось періодичними виданнями різних політичних орієнтацій. Консервативна “Gazeta Polska” багаторазово зверталась до цієї проблеми в аспекті політичній (1848, №209; 1849, №271, 278, 282, 285; 1850, №93, 95). Популярний “Goniec Polski” більшою мірою акцентував увагу на ролі Росії у взаєминах народів, розташованих на схід від Польщі, а також давав багато інформації про політичне і господарське життя на українських землях (1851, № 221, 227). Політика Росії щодо східних слов’ян неодноразово викривалась у цьому виданні (1880, №162, 173, 182; 1886, №115). Стосунки польсько-українські описувались в “Gońcu” (1884, №229, 233, 236).

Перед повстанням в Україні (1855) консервативна “Gazeta Polska” послідовно наголошувала на тому, що населення правобережної України є складовою частиною Польщі. “Бо справді, хотіти відірвати русинів від Польщі, з якою їх поєднує не тільки єдність крові, а й спільні дії; хотіти заперечити ці дії, покинути надбання, здобуті разом з іншими племенами в ході спільної долі, у спільному упадку і в спільній врешті кращій добі і в щасливому майбутньому, шукати це майбутнє не в Польщі, а у ворожому від століть чужому племені означає чинити злочин стосовно тих самих русинів, злочин, для якого нема іншої назви, крім зрада” (1850, №95, с.400).

Ставлення польської еліти до “питання народу русинського” переживало характерну еволюцію. Станіслав Доленга в кореспонденції, опублікованій у “Tygodniku Poznańskim” доводив: “Визнаємо, що законною з усіх поглядів границею між Москвою і Польщею є Дніпро. Вважаємо однак, що справжній кордон піде по витоках або Волги, або Вісли, залежно від того, чи поляки, чи москалі зможуть приєднати собі русинів. Приєднати до себе їх зможуть тільки ті, хто не тільки їхню самостійність під усяким кутом зору визнає, а й підтримувати її усякими силами буде” (1862, №46, с.367).

Найважливіші газети познанські і колишніх теренів пруських мали своїх кореспондентів в Україні. Кореспондент “Gońca polskiego” подавав відомості про стан сільського господарства та промисловості в Україні (1851, №221), про розвиток Києва (1851, №227). Він також надіслав інформацію в переддень візиту до Києва царя (1851, №233).

Народні повстання на Україні (1855 і 1878 рр.), а також польське січневе повстання (1861) призвели до справжнього спалаху активного зацікавлення польської громадськості справами України. “Dziennik Poznański” опублікував текст відозви повстанців до “жителів Волині, Поділля та України”: “Грамота сільському людові” (1863, №140, 150) та проаналізував російську реакцію на цю відозву. Газета також інформувала про хід повстання на землях України (1863, №156) та про ситуацію на цих землях загалом (1863, №228, 240, 280).

Кореспонденції великопольської преси подавали відомості з різних регіонів України. А.Янович на шпальтах “Tygodnika Poznańskiego” (1862, №43) інформував про діяльність Київського університету, а також про літературне життя у різних містах краю. Зі справами українськими пов’язані обговорення, рецензії та полеміки з приводу праць, видаваних у той час. З-поміж таких матеріалів варто назвати: “Przegląd Słowiański” (1881–1882) прокоментував видання книжки З.Мілковського “Про народне повстання на Україні в 1855 році” (1881, №3–5); “Szkółka dla młodzieży” (1854) інформувала про передання до друку праці А.Марцінковського “Народ український” (1854, зошит I/II); “Dziennik Poznański” повідомляв про видання книги Юліана Бартошевича “Церква уніатська за Олександра” (1980, №118, 119, 121). “Gazeta Wielkiego Księstwa Poznańskiego” анонсувала книгу Діонісія Зубрицького “Історія дослідження друкарень русько-слов’янських в Галіції” (1836, №84).

2. Українська тема в польській літературі

“Питання русинське” з’явилося також у пресі познанській і колишніх теренів пруських як проблема культури. Творчість Богдана Залеського, романтичної “школи української”, польських та українських письменників, насамперед поезія Тараса Шевченка, в якій тема Коліївщини, великої непокори і бунту народного на Україні в 1768 р. свідчили про могутнє піднесення ідеї незалежності країни, належать до вирішальних чинників зацікавлення культурою України. “Tygodnik Poznański” (1862–1863) опублікував “огляд літератури русинської”, проаналізував багато аспектів “питання русинського” (1863, №3) та українського фольклору. У багатьох часописах з’являлися статті, в яких висвітлювались різні аспекти української культури, історії та традиції (“Tygodnik Literacki”, “Przegląd Słowiański”, “Oświata”, “Dziennik Poznański”).

Творчість Богдана Залеського та романтичної “школи української”

Україна в ХІХ ст. становила предмет живих зацікавлень, оскільки була батьківщиною багатьох польських письменників. “Orędownik Naukowy” (1840–1846) опублікував кілька матеріалів про творчість “української школи”, а також Б.Залеського і Богдана Мар’яна Буката – “співця українського” (1841, №43) та рецензію на працю, присвячену творчості Залеського – “Думка від України до Богдана Залеського” (1842, №37).

Предметом зацікавлень стала й “аутентична постать Мазепи, народженого на Україні героя драми Словацького” (“Sobótka”, 1870, №28–30).

“Літературна Україна”

Образ України як втілення меланхолії, дикості та інстинкту свободи, землі, образ якої увіковічений у народних переказах і символом якої є вільний Козак, поширений від романтизму в культурі польській та українській. “Марія” Мільчевського започаткувала образ України як міфічної землі славного минулого Польщі. Натомість в українській традиції, від праці “Історія русів”, а передовсім “Гайдамак” Т.Шевченка, символом українського народу і його прагнення до волі стала тема так званої Коліївщини. Польську й українську легенду про Україну, яка поєднувала меланхолійну тугу з кривою візією гайдамаччини як конфлікту між прагненням народу до волі і революційною соціальною на певний час розділила Коліївщина. В центрі зацікавлення українською культурою і літературою на шпальтах познанської преси залишався Т.Шевченко та інші письменники. “Уява поета затрималась на коліївщині, – писав К.Друмкевич на сторінках “Dziennika Poznańskiego” (1862, №26, с.208), – але Шевченко не зупинився на виборі предмету, а задумав реабілітацію подій, що в очах історії назавжди залишаться найогиднішим злочином <...>. Кобзар згромадив усе те, що допікало Україні з часів Зигмунта III, і створив у найгірший спосіб Конфедерацію Барську, а очернивши таким чином протилежний табір, вивісив над своїм хоругву незалежності визнання і краю. Пророк народу повинен бути християнином”.

Смерть Т.Шевченка (10 березня 1861 р.) ехом відізналася в пресі Познані і Великопольщі. “Dziennik Poznański” інформував про похорон письменника, про перевезення тіла з Петербурга до Києва (1861, №33), а також про “прояви культу померлого поета на Україні” (1861, №153). Автор “Гайдамак” став центральною постаттю української культури, його творчість неодноразово ставала предметом обговорення, наприклад, на сторінках “Dziennika Poznańskiego” (1873, №33, 34).

Невідомий Василь Січовик на сторінках “Lecha” (1878, №3) детальніше охарактеризував літературу українську, її творців і найважливіші осередки культурного життя: Київ (Т.Шевченко, М.Драгоманов, В.Антонович, П.Чубинський, Т.Вовк, С.Іващенко), Харків (Г.Хонорський, Є.Гребінка, А.Метлинський, М.Максимович, М.Костомаров, Д.Мордовець).

Чималий інтерес до справ українських проявляв також “Tygodnik Poznański”. На його сторінках Куба Друмкевич опублікував матеріал про українську літературу, а саме – про творчість Шевченка і переклади його поезій польською мовою (1862, №26); Андрій Янович подав “Стислий огляд української літератури” (1862, №36), “Характер культурного Львова” (1862, №43), охарактеризував стосунки польсько-українські (1862, №51), а також помістив іншу інформацію про українське й польське літературне та видавниче життя (1862, №40, 43). К.Друмкевич у згаданій статті цитував фрагмент дослідження Леонарда Совінського “Тарас Шевченко. Студії... з додатком перекладу “Гайдамак”, виданого у Вільно в 1861 р., в якому підкреслюється народний і романтичний характер творчості українського письменника: “Здається, що уся поезія люду українського об’явилася здивованим очам, зачарована в довершений монумент. Шевченко – це співаючий народ” (“Tygodnik Poznański”, 1862, №26, с.207). На сторінках цього часопису творчістю Шевченка займався також Станіслав Доленга (1862, №46). “Lech” (1878, №26) опублікував полеміку з приводу брошури Драгоманова, присвяченої українській літературі, і полеміку “в справі народності русинів”.

“Козакофілізм”

“Козакофілізм” пов’язаний із творчістю Богдана Залеського і Міхала Чайковського, що виражає тугу за волею та незалежністю, яка найповніше втілюється у поста-

ті козака. Бачення козацького минулого у творчості Залеського позначене сентименталізмом, натомість у Чайковського – реалістичне і “антипоетичне”. Ехо ідеалістичних уявлень про генезис козацтва, котре як “рицарство аж до Азії простягалось” і боронило берегів Дніпра, щоб “через цю ріку не переправились азіати і не просувалися вглиб Європи”, відчутне в дослідженні В.А.Мацейовського у “Tygodniku Literackim” (1841, №16–17). “Називали їх, – продовжує Мацейовський, – шляхетними і вільними вояками, хоробрими мужами, володарями Дніпра і Чорного моря, оборонцями православної віри. Визнано, що не бракує у цього народу Квінтіліана, Цинціната і Фемістокла”.

“Козакофілізм”, характерний для творчості Чайковського, проявляється в повісті “Druchy”, уривки з якої публікувалися в “Tygodniku Ilustrowanym” (1878, №46, 4). “Сину, – звертається до “таємничого”, в російському військовому одязі чоловіка, що повернувся на Україну, старий козак, – чи я тебе зле вчив, чи я даремно розповідав тобі про походи козацькі? Чи даремно виводив тобі з тих могил усіх отаманів, ватажків... тих хижих птахів степових, козаків-орлів... і ще малому розкривав перед очима їх славні справи, життя, їх славну смерть?” (“Tygodnik Ilustrowany”, 1878, №46, с.363).

“Козакофілізмові” рішуче протистояли письменники так званого петербурзького угруповання, передовсім Міхал Грабовський і Генрик Жевуський. У їхньому трактуванні гайдамащина як “дич, що сіє смерть”, сліпу ненависть стикається з міфом про Україну як оазис старопольських звичаїв і традицій. Ці мотиви виступають в “Описі уманської різні” Вероніки Младанович-Кребсової, опублікованому в “Ogledowniku Naukowym” (1840, №1–3).

3. Напрямок зацікавлень фольклористичних, історичних, мемуарних і описи подорожей по Україні

“Przyjaciel Ludu” Лещинського опублікував анонімну статтю (сигнатура S.P...r) “Русини і їхня мова” (1836, №34, с. 268–270), яка була типовим прикладом трактування України як частини польської культурної спадщини. “З усіх народів слов’янських, після російського, – писав автор статті, – найбільш поширений є народ руський. За часів Речі Посполитої Польщі половину її обширних територій займали русини <...> З точки зору лінгвістичної, мова русинів є перехідною від польської до російської. Під усіма іншими поглядами русин є винятково близький до польської індивідуальності <...> Русин має більшість характерних рис польського селянина <...> Від російського селянина він відрізняється і мовою, і індивідуальними рисами, будовою житла і цілим життєвим устроєм” (С. 269–270).

Мовознавчі проблеми слов’ян багаторазово порушувались в аналізованих періодичних виданнях. Наприклад, про мову на прикордонних територіях писала “Gazeta Wielkiego Księstwa Poznańskiego” у статті “Погляд на слов’янські діалекти” (1833, №10). “Dziennik Poznański” порушував проблему сфери функціонування польської мови. “Goniec Polski” інформував про “спроби створення кафедри русинсько-слов’янської” у Віденському університеті (1851, №44).

Питання українського фольклору розглядалися у зв’язку з різними проблемами. Так, В.Войціцький на сторінках “Ogledownika Naukowego” вмістив есе про Саву, відомого запорозького козака, з додатком пісні на його тему (1841, №45). “Lech” підготував матеріал з питань польського фольклору, ілюстрований гравюрою “Святкування приходу весни на Україні” (1878, №43, 44), та важливі для розкриття ідеології українців відомості про “утиски українського народу”.

Обширні матеріали публікувалися в одному з найстаріших часописів, що видавався в Лешні – “Przyjaciele Ludu”. Статті стосувалися Богдана Хмельницького і його суперечки з Чапліцьким (1834–1835, №52), проблем козацтва: вони містили його характеристику, опис звичаїв та історії (1834–1835, №27), а також сакральних пам’яток Львова (1836–1837, №43; 1838–1839, №31) та Києва: собору св.Софії, костелу св. Варвари, Києво-Печерської лаври (1839–1840, №46–47). Матеріали ілюструвались гравюрами. До проблематики козацтва з “детальним описом їх військової організації” звертався також В.А.Мацейовський на сторінках “Tygodnika literackiego” (1841, №16–17).

Творчість Пантелеймона Куліша, відомого письменника і фольклориста, привернула увагу А.Яновича в кореспонденції “Поверховий огляд русинської літератури”, опублікованій в “Tygodniku Poznańskim” (1862, №36). Янович також охарактеризував роль журналу “Основа” і щорічника “Хата” (видаваного в Петербурзі) для Задніпрянської України та проаналізував творчість Ганни Барвінок, Марка Вовчка, Євгена Гребінки.

“Ogędownik Naukowy” також вмістив на своїх сторінках “Подорож від Тасьміни до Росії”, в якій багато описів стосується України (1841, №43, 44, 45, 47, 48, 51, 52; 1842, №1). Текст містить версію легенди Вернигори, якій властиві риси, характерні для традиції української і польської, функцією якої було посередництво між ворогуючими етносами. “Там передбачена близька гайдамащина, її злочини, придушення і покарання. Передбачено також, що через кільканадцять років відбудеться великий з’їзд монархів, що фактично в 1788 р. сповнилося” (“Ogędownik Naukowy”, 1841, №47. S.375).

“Враження від подорожі по Литві та Україні” принесли інформацію з великої території, в тому числі з України (Києва, Львова) (“Sobótka”, 1871, №49, 51, 52).

Мазепі, герою Словацького, й історії його історичного прототипу та родини присвячена стаття, в якій висвітлюються також стосунки польсько-українські, проблеми козацтва тощо (“Sobótka”, 1870, №28, 29, 30).

Чимало публікацій присвячувалось ювілеям, певним подіям, наприклад, анонімна кореспонденція (підписана P.St.) зі Львова “Копець Люблінської унії у Львові” (“Sobótka”, 1869, №43).

“Przyjaciel Ludu” опублікував цикл статей, що знайомили з польською матеріальною культурою на окраїнних землях. Серед пам’яток описано костел св.Юра у Львові (1836, №51; “Zwiazda”, 1880, №16), костел отців бернардинів у Львові, волоську церкву у Львові (1837, №43), замок в Підгірцях у Галичині (1837, №41), фортецю у Кам’янець-Подільську (1836, № 52), Галич та ін.

Брак повного опрацювання польських періодичних видань, особливо найважливіших газет останньої чверті XIX ст., унеможливило розкриття повного образу знань жителів Познані та Познанщини про Україну. Однак представлений матеріал дає підстави для висновків, що підтверджують велике значення XIX ст. – це однаковою мірою стосується й славістики – як ключа для сучасності. Характерна для XIX ст. риса слов’янофільства, яка висувала на перший план месіанську місію слов’янства та ідеалізувала слов’янський народний характер, зумовила огляд південних слов’ян у світлі двох визначальних перспектив: слов’янофільської ідеї та народно-визвольної боротьби. Натомість огляд України здійснений був у світлі культурної спільності, окраїнного культурного орієнталізму і специфіки певного типу, узагальненого представника-ми “української школи” і її послідовниками.

Переклад з польської
Романни БОКОЧ